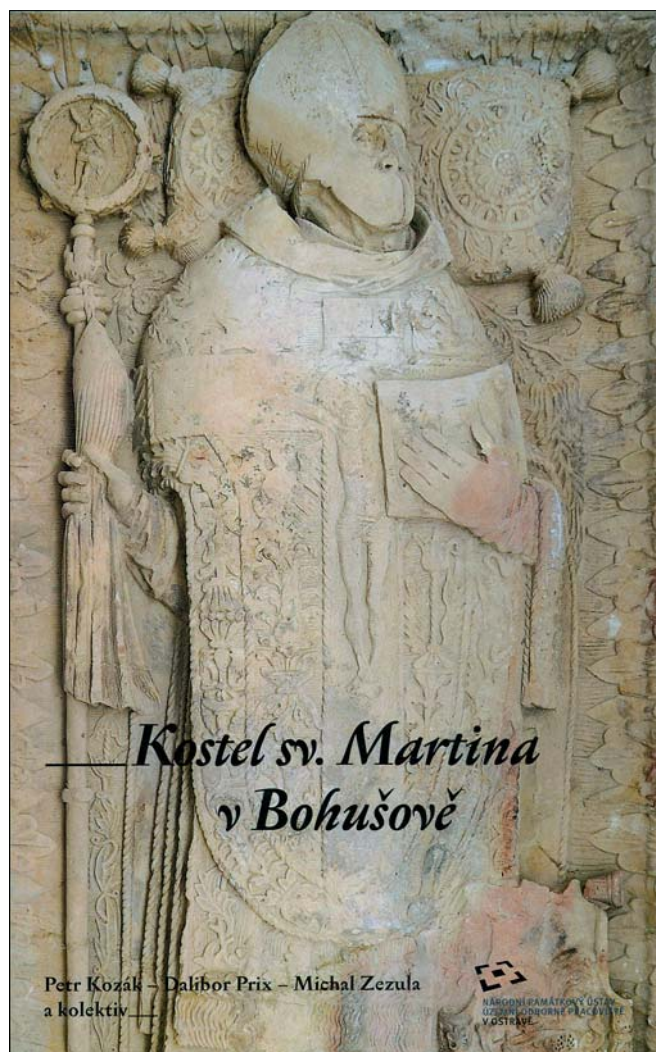

PETR KOZÁK – DALIBOR PRIX – MICHAL ZEZULA A KOLEKTIV, KOSTEL SV. MARTINA V BOHUŠOVĚ

Vydaly Obec Bohušov – Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě. Bohušov – Ostrava 2011, 525 s.

Zdá se, že vzniká nová řada publikací o středověkých (sakrálních) památkách moravsko-slezského pomezí. Kniha o bohušovském kostele svou typografickou úpravou na první pohled navazuje na další kolektivní, o dva roky starší monografii o kostele v Krnově-Kostelci. Dobře zřejmé je i koncepční, resp. autorské pojítko, konkrétně snaha o mezioborové, pokud možno vyčerpávající nahlédnutí předmětné stavby. Výzkumný a ediční projekt osnují především Dalibor Prix a Michal Zezula, o jejichž více jak desetileté spolupráci podává svědectví už slušná řada cenných publikací. Opavu a Ostravu lze v pravém slova smyslu označit za jedno z ohnisek současných medievistických studií, které jsou zde nesený neokázalým, zato úspěšným úsilím o propojování jednotlivých vědních odvětví. Inspirativní, často nenápadně nazvané studie jsou ale mnohdy doslova ukryty v málo známých regionálních časopisech a obtížně dostupných sbornících. Namáhavé pátrání se však bohatě vy-

platí. Lze se dobrat celé řady drobnohledných, a proto nedocenitelných článků, jejichž autoři pracují na poli základního výzkumu.

První potěškání knihy o bohušovském kostele vzbuzuje velké očekávání. Je vůbec možné, ba smysluplné, aby výsledky výzkumu jednoho venkovského kostela vydaly na pět set tiskových stran? Taková práce by spadala do žánru mikrohistorie. Terénní výzkum kostela v Bohušově, vsi na odlehleém Osoblažsku, probíhal ve dvou hlavních etapách, v letech 1999–2000 a 2010, pokaždé v předstihu a v průběhu památkových stavebních úprav. Na své si přišli archeologové i stavební historici. Dalibor Prix (s. 85–200) s pečlivostí sobě vlastní uvádí všechny podstatné poznatky ze stavebněhistorického průzkumu, podle nichž lze poměrně přesně popsat prvotní raně gotickou fázi, jejíž hmotová skladba dodnes utváří podobu značně zbarokizovaného chrámu. Od počátku se k rozlehlé lodi připojoval mohutný obdélný presbytář sklenutý dvěma poli křížové klenby, k němuž se přimkla drobná sakristie. Odměnou průzkumníkovi byly nálezy zazděných otvorů s ostěními vytříbené výtvárně úrovně. To platí zvláště pro prvky presbytáře, konkrétně pro osově, vpravdě monumentální okno a jižní (exteriérový) portál. Kostel měl ještě další dva vstupy, a sice v západním a jižním průčelí lodě. Jejich ostění však takřka beze zbytku zanikla při pozdně gotických a barokních úpravách. Do architektury kostela se ještě ve středověku výrazněji zapsaly až úpravy na konci 15. století, kdy byla při opravách požárem stížená stavba mj. zřízena nová, dodnes dochovaná klenba presbytáře. D. Prix se při uměleckohistorickém rozboru věnuje zvláště prvotní etapě, k níž shledává geograficky nejbližší dispoziční analogie v polské části Slezska, uvádí i celou řadu více či méně podobných staveb z Moravy a z dalších středoevropských zemí. Při úvahách o slohových souvislostech zdůrazňuje vlivy vycházející z hutě mišenského dómu, které se na Moravě projeví při přestavbě olomoucké katedrály. Raně gotickou fázi klade do období kolem roku 1280, přičemž vychází ze stylového charakteru výzdoby, zejména ale z výpovědi písemných pramenů. Paralelní osou Prixova textu je totiž podrobný výklad středověkých dějin rodu Fulštejnů, patronů bohušovského kostela ve středověku a na prahu novověku. Raně gotickou výstavbu autor spojuje s Ekerikem, synem Herbolda, prvního z Fulštejnů. Ti vzešli z ministeriálního rodu sídlícího původně ve Vestfálsku. Herbold na Moravu přesídlil ve 2. polovině 40. let 13. století jakožto klíčový člen družiny známého olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku. Herbold, biskupův stolník, a jeho synové se pevně zařadili do společenství nejvýraznějších mužů Českého království, dosáhli řady vysokých postů a kusé zmínky v písemných pramenech vypovídají i o nemalém nárůstu jejich jmění. D. Prix bohušovský kostel pokládá za výraz upevňování společenského vzestupu Fulštejnů, resp. za důstojný sak-

rální a funerální pandán (rodová nekropole) zdejšího sídelního hradu. V této souvislosti vysvětluje existenci samostatného vstupu do presbytáře, jenž by měl být určen pro urozené patrony kostela. Opevněná rezidence v Bohušově vznikla už v polovině 13. století, jenže zprvu se o ni Fulštejnové dělili se samotným biskupem. Do jejich plného užívání přešla až v roce 1275, což D. Prix zároveň nahlíží jako datační mez *post quem* výstavby kostela. Zatímco Fulštejny žijící ve 2. polovině 13. století zastihneme nejen v mnoha koutech Čech a Moravy, ale i v Dolním Sasku, Vestfálsku, Prusku či třeba Štýrsku a Korutanech, jejich potomci se ve 14. století sice stále ještě počítali mezi významné urozence moravsko-slezského pomezí, nad regionální poměry však nevynikali. Nepřekvapí tedy, že výrazných úprav kostel došel až na samém sklonku středověku.

Na Prixův výklad dějin panského rodu úzce navazuje Petr Kozák (s. 335–364), jenž se soustředil na jedinou osobu, na Jindřicha Supa z Fulštejna, jenž na přelomu středověku a novověku opět dosáhl značného společenského vzestupu. Univerzitní studia v Krakově, přízeň řady vlivných osob, souhra náhod a v neposlední řadě dlouhověkost mu otevřely cestu k úspěšné církevní kariéře na různých místech polského Slezska. V dlouhém výčtu obročí a funkcí, jichž se úspěšně chopil, vynikají zvláště posty nikopolského biskupa a vratislavského sufragána. O to pozoruhodnější je skutečnost, že místo svého posledního odpočinku našel v kostele v rodném Bohušově. Jeho postava zde byla zvěčněna na honosném (při archeologickém výzkumu odkrytém) náhrobku, který patří k nejčasnějším a zároveň nej kvalitnějším projevům italské renesance na Moravě. Důkladný uměleckohistorický rozbor této neobyčejně cenné památky přináší Hana Myslivečková a Karel Müller (s. 365–398), kteří se zároveň věnují dalším dochovaným renesančním náhrobkům z bohušovského kostela. Ty však už patří mezi běžná kamenosochařská díla svého druhu.

Jak poznání dějin bohušovského kostela obohatila archeologie? Obšírnou, místy snad až příliš podrobnou zprávu podává Michal Zezula (s. 201–270). V první výzkumné etapě došlo na plošný odkryv v převážné části presbytáře a sakristie. Stopy po nějaké sakrální stavbě, která by předcházela výstavbě honosného raně gotického kostela, zjištěny nebyly, což její existenci samozřejmě nevylučuje. Autor upozorňuje, že pod podlahou lodě pro její hledání zbývá ještě poměrně velká plocha. Představu o relativní chronologii celého areálu podstatně doplnil objev hrobů porušených základy stávajícího presbytáře a sakristie. Poznatky archeologa o stavebním vzezření středověkého a novověkého kostela jsou sice dílčí, nikoli ovšem zanedbatelné. Obnaženy byly zbytky několika podlah, torza gotických oltářních mens v presbytáři i v sakristii a snad i základ pro patronátní lavici podél jižní zdi presbytáře. V sufovém zásypu se uchovalo několik fragmentů tesaných dílců raně gotické klenby

a cenný soubor zlomků středověkých a novověkých skleněných výplní oken. Nejvýznamnějším objevem jsou ale renesanční náhrobky.

Ve srovnání s příběhem, který na základě architektury kostela a dobových písemností umně zformuloval D. Prix, zaujme Zezulův výklad – ač beze zbytku vytěžil vše, co terénní výzkum poskytl – podstatně méně. Zklamání, natož závist však nejsou na místě, vždyť archeologie a stavební historie patří neodmyslitelně k sobě. Oba autoři opakovaně prokazují, že nezbytným předpokladem vzájemného dialogu je pečlivá terénní dokumentace. Tento nárok oba jmenovaní naplňují vzorově. Krok s nimi drží Petra Kaniová (s. 451–466), která prezentuje a podrobně komentuje kresebnou dokumentaci početných nálezových situací odhalených během obnovy vnějšího pláště kostela v roce 2010. K nedosažitelné dokonalosti tentokrát chybí jen málo. Zvláště mrzí absence celkového snímku nově odhaleného gotického osového okna presbytáře, hlavně však jeho podrobná kresebná dokumentace v adekvátním měřítku (včetně hřebenem oměřených profilů). K dispozici jsou jen snímky dílčích, byť klíčových partií a dost zmenšená kresba celé východní fasády.

Na hlavní kapitoly navazuje několik exkurzů z dílen kmenových autorů i přizvaných specialistů, věnovaných především nálezům z archeologického výzkumu kostela i areálu přilehlé fary (pravěkým a středověkým keramickým zlomkům, mincím, okennímu sklu, textiliím z novověkých hrobů, zvířecím kostem, zbytkům rostlin). Také je pamatováno na dějiny a stavební proměny kostela v novověku i na petrografický rozbor materiálu použitého k výstavbě kostela (obvodových zdí i tesaných prvků). Památkovou péči zastupují příspěvky o restaurování renesančních náhrobků a o průběhu mnohaleté obnovy stavebního vzezření kostela.

Porekadlo o štěstí, které přeje připraveným, nejlépe vystihuje okolnosti vzniku knihy o bohušovském chrámu. Velice kvalitně provedený stavebněhistorický i archeologický terénní výzkum položil pevné základy pro široce rozkročené interpretační závěry, které díky souhře náhod mohly být okořeněny sondami do pozoruhodných osudů příslušníků významného šlechtického rodu. Všechny tři hlavní kapitoly, jež by se samy o sobě mohly stát cennými články v oborově vyhraněných sbornících či časopisech, pohromadě složily skvělou knihu. Její autoři elegantně předvedli, že dělný mezioborový dialog lze vést i bez vzcných řečí, více či méně toporně doprovázejících snahy o teoretické ukotvení. Mnohem důležitějšími předpoklady jsou zdatnost v pramenné kritice vlastních oborů a ochota naslouchat. Architektura bohušovského kostela spolu s osudy (pohnutkami) jeho mecenášů představují badatelské téma z nejdůležitějších, a sice ohledávání hmotných projevů sociálního vzestupu.

JAN KYPTA